

HACI BEKTAŞ VE HACI TOĞRUL KARŞILAŞMASI: GÜVERCİN VE DOĞAN DONUNA BÜRÜNME

Ahmet TAŞGIN*
Bünyamin SOLMAZ**

ÖZET

Makale, Hacı Bektaş Velâyetnamesi'nde Hacı Bektaş ve Hacı Tuğrul arasında da cereyan eden Güvercin ve Doğan şekline bürünmeyi ele aldı. Güvercin ve Doğan motifi farklı birden fazla metinde yer alışlarına bakılmaksızın burada yer verildi. Böylece Hacı Bektaş Velâyetnamesi'nden yola çıkarak Hacı Bektaş ile Hacı Tuğrul arasında geçen olayın batini ve değişmeceli anlamı üzerinde duruldu. Güvercin ve Doğan motiflerinin yer aldığı farklı iki metinlerden ilki Güvercin İlahisi diğeri de Güvercin Manzumesi'dir. Bu manzume, Şah İsmail mahlasıyla Güvercin Manzumesi şeklinde Alevi Bektaşî topluluklar arasında da okunmaktadır. Hacı Bektaş'ın Rum'a yöneldiğinde Rum Erenleri onun Rum'a gelişine engel olmak için birçok tedbir aldılar. Fakat bu tedbirlerin hiçbirinde başarıya ulaşip sonuca ulaşamadılar. Bu önlemlerden bir tanesi Hacı Tuğrul'un Doğan şekline bürünüp Güvercin şeklinde Rum'a giren Hacı Bektaş'ı yakalamak için hamle yapmasıdır. Makale bu konuya aktarılan metinler üzerinden açıklık getirdi.

Sonuç olarak makale farklı metinler üzerinden karşılaştırmalı ele alan ilk çalışmadır. Bu bakımdan da metinlerde ele alınan konu, farklı bağlamlarıyla aktarılmalarına karşın metinler ortak konu etrafında birbirini desteklemektedir. Metinlerdeki kişiler ve birbirleriyle diyaloglarının statüleri etrafında hangi anlamlar içerdiği, Güvercin ve Doğan motifi ile aktarmayı amaçladığı içerik, hangi ortamda nasıl geliştiği üzerinde duruldu.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Veli, Velâyetname, Hacı Tuğrul, Dede Korkut, Deli Dumrul

THE MEETING OF HADJI BEKTASH AND HADJI TOGHRUL: APPEARANCE IN A PIGEON AND A FALCON FORM

ABSTRACT

The paper is about the the case of appearance in a pigeon and a falcon form between Hadji Bektash and Hadji Tughrul narrated in the Vilayatname of Hadji Bektash. The texts narrating separately the motif of pigeon and falcon are also stated. Occured between Hadji Bektash and Hadji Tughrul according to the Vilayatname, the case is dealt with in

* Prof. Dr., Konya Ü. Sos. ve Beşeri B. Fak. Sosyoloji Böl. El-mek: atasgin@konya.edu.tr

** Doç. Dr., Konya Ü. İlahiyat Fak. Felsefe ve Din Bil. Böl. El-mek: busolmaz@konya.edu.tr

the paper in a confidential and modulation sight. More text concerning to the figure, the hymn of pigeon and the poem of pigeon, also indicated through the evaluation. The letter is commonly used between the Alawi and Bektashi people attributed to Shah İsmail. There was a change in welcoming ceremony of saints of Rum, when Hadji Bektash arrived the country and they tried to prevent him from the arrival and took many measures. But in none they succeeded in any way. It was between those measures that Hadji Tughrul tranformed in to pigeon form and tried to prevent Hadji Bektash entering the country. Those events are explained in the paper naturally.

Finally this is first attemp to explain the matter referring to the different historical texts in this way. I am to say the texts are narrating the same event though in different ways of narrations. So that it will be more possible to understand an event which is narrated in many texts and a text, which is common between large communities. Also, meaning of the figures in the texts and their dialogs statue explained, as well as the the explanation of the aim of the pigeon and falcon form and the environment in which in come out.

Key words: Hadji Bektash, Vilayatnama, Hadji Tughrul, Dede Qorqut, Deli Dumrul

Giriş

Makale, Alevi Bektaşî yazılı metinlerinin içeriklerinin anlaşılmasına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Karşılaşılan sorunlara yazma bir risaleyle aranacak cevap, bu konunun anlaşılmasına sunacağı katkı münasebetiyle önemli bir yere sahiptir. Makale yöntem olarak yazılı metin, görüşme ve gözleme dayanmaktadır.

Makale boyunca metinlerin kurgusuna ilişkin göndermelerle, bu metinlerin sözlü birikimin yazılı metin haline getirilmesiyle sözlü kurgusunu kaybetmediğine vurgu yapıldı. Bu bakımdan da Alevi Bektaşî topluluklarının sosyal yapısı ile tarihsel dönüşümleri göz önünde bulundurularak, metinlerin kurgusunu yine topluluğun geleneksel içeriklerine yönelerek açıklamaya çalıştı.

Süreç içerisinde sözlü metinlerin duyulan ihtiyaca binaen yeniden kurulduğu, ana temayı muhafaza ederken imgeleyen kurgusu paralelinde yeniden biçimlendirildiği, bunun da parçalı bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Bu metinler bu haliyle kalmayarak topluluk içerisindeki dolaşımını da bu son haliyle sağlamış oldu. Metinlerin farklı birçok alana dair dolaşımına karşın birçok nedene bağlı olarak menkıbevi metinlerin anlaşılmasında bazı engeller ortaya çıktı ve bu sorunların bir kısmı günümüzde de devam etmektedir. Özellikle metinlerin sembolik ve mecazî “kelam”ın ihtiva ve işaret ettiği kutsal alanını kurarak yürümesi, sorunun sürekliliğini daha da pekiştirmektedir. Grubun bu metinleri anlamadaki “mekân” ve “zaman” alanını kaybetmesi metinlere yabancılaşan onları herhangi bir kitleye dönüştürmektedir. Fakat Alevi Bektaşî düşünce etrafında kurulu dünya, yüzyıllara dayanarak beslediği ve taşıdığı hafızayı bu ilk bile denemeyecek açıklama çabasından da öteye taşımayı zorunlu kılmaktadır.

Konuyu bir giriş mahiyetinde Alevi Bektaşî dünyasının kuruculuğunu yapan ve taşıyan metinlere yönelip yeniden değerlendirmeyi gerekli kılan yazılı kültürün hakim olduğu dönem idrak edilmektedir. Bu cümleden olmak üzere konu Alevi Bektaşî metinleri arasında önemli bir yere sahip olan Hacı Bektaş Menakıbı etrafında değerlendirilebilir. Hacı Bektaş Velâyetnamesi, diğer menakıpnamerelerde olduğu gibi (Ocak, 1992: 52) ismine kurulu kişinin etrafında zaman, mekân,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

şahıs, kültür, siyaset, din, tasavvuf ve savaş gibi birçok konuyu parçalar halinde aktarmaktadır. Konunun Hacı Bektaş ve Hacı Tuğrul etrafında kurulduğu ve ikili kurgu içerisinde taraflara yüklenen anlamın ortaya konup açıklanması iki isimden birini ön plana çıkarıp diğerini yok saymak veya aşağılamak anlamına gelmez. Bilakis bu yöntem yolun, erkânın, şahıslardan daha üstün olduğu vurgusunu hatırlatmaktadır.

Horasan erenlerinin Rum erenlerini görme, tanıma, anlama, teftiş etme düşüncesi bu konu etrafındaki metinlerin hemen tamamında vurgulanmaktadır. Hesaplaşmaya gidecek düzeyde Horasan erenleri, Rum erenleriyle aralarında bu denli meydan okurcasına ilişki ve bağlantı kurmaktadır. Bu bağlantı, öncelikle Horasan ve Rum şeklinde iki coğrafyayla anılan sufi mekteplerin birbirlerinin devamı gibi anlatılmaktadır. Ardından da birbirlerini bağlı buldukları erkâna ilişkin bir yoklamayla birden alana matuf ve sufi halka olarak hatırlatmayla, karşılıklı olarak bu alanlara ilişkin talepte bulunmaktadırlar. (Çetin, 1998: 239-240) Bir önceki dalgayla gelip Horasan erenlerinin bir parçası olarak, yeni yerlerine uyumlu hale gelen bu topluluklar, uyumun paralelinde Rum erenleri adlandırmasını da sahiplendiler. Bu adlandırma birden fazla anlamı davet ederken öncelikle ikinci dalga ile gelenleri karşılayacak güçlerini kaybettikleri ve onları sorgulama imkânını da kaçırdıkları anlamına gelmektedir. Bu, yeni mekânda yeni zamanın kaybedildiğinin hatırlatılmasıdır. Kaldı ki Rum erenleri bunu anladılar, bildiler, gördüler ve bunun için de Horasan erenlerinin gelişine razı olmadılar. Çünkü yeni vatanda faaliyet kurguları Horasan'ın ihtişamını taşımaktan uzaktı. Çok uzun zamandan beri sürekli devam eden göç ve fetihlerle Horasan hep hatırlatan olmuştur. Bunun yanı sıra her kargaşa en azından duygusal veya nostaljik olarak da kendisini sürekli var kılmaktadır. Böylece taraflar arasında meselelerin kökten konuşulduğu diyaloglar yapılmaya başlandığı görülmektedir.

Bu konuşma “an”ından itibaren şahıslar ikinci plana çekilirler. Çünkü yeni vatanda Horasan mektebi müktesebatıyla kendilerini var kılmalarının güveni ve başarısına sahiptirler. Artık her iki mektep arasında düşünce ve erkânın ön plana çıktığı görülür. Buradan itibaren Hacı Tuğrul, geçmiş ihtişamı ve bugünün güveniyle kendisini ortaya koyar, meydana atılır ve hedefi tutmak için gitmeyi kabul eder. O, bütün bunların ardından nasıl hamleler yapacağını, konunun nasıl sonuçlanacağını ve bu konuda kendisine düşenin ne olduğunu, konu kendisi tarafından halledildikten sonra geride kalanlara da nelerin düştüğünü bir bir anlatır. Yola çıkar, Hacı Bektaş'ı bulur, ona hamle yapar, fakat kendi hamlesini de Hacı Bektaş'ın hamlesini de göremez. Çünkü hakikatin ne olduğu konusu belirsiz hale gelir ve kendisi hakikati göremez halinde yakalanır. Sahip olduğu vehmi gerçek, hakikat karşısında ise erkândan uzaklaştığı yeni bir hale dönüşür. Hacı Tuğrul'un “gerçek” olarak gördüğü vehmi, Hacı Bektaş'ın diliyle hatırlatılan “hakikat” ile dile gelir ve hatta bu karşılaşmanın gerekçelerinden birisi de izah edilmiş olur. Bu hal, “Bre yolsuz, erkânsız! Er eri böyle mi karşılar!” ifadesiyle vurgulanır.

Görmezlik ve hakikat penceresinin açılmasının ardından Hacı Tuğrul borkünü Hacı Bektaş'ın önüne koyar ve tekbirletir. Böylece Hacı Bektaş'a fiili olarak bağlanmış olur. Artık kendisini gönderenlere geri dönüp bütün olup biteni anlatabilir. Hacı Bektaş, bütün olanları geride kalanlara anlatması için onu gerisin geri, onu kendisine gönderenlere gönderir.

Hacı Tuğrul geri dönüp olup biteni, ayrıldığı meclise döner ve anlatır. Rum erenleri, yeni kişi ve mesaj karşısında şaşırma devam ederler. Hacı Bektaş'ın halifesi Hacı Tuğrul diliyle davet edilmelerini ciddiye ve dikkate almazlar. Hatta gitmek yerine yeniden meydan okuyup inat ederler. Onların inat halleri önce çırağlarının sönmesine, ardından da üzerine oturdukları postlarının kaybolmasına neden oldu. Böylece Hacı Bektaş, yolun kuralları ve sembollerini onların ellerinden alarak iki kez meşruiyetlerini yitirdiklerini onlara hatırlatır. Hem faaliyetleri yola uygun değil hem de kendilerinin senedi olan bu remze sahip çıkamamaktadırlar. Öyleyse buldukları yerlerde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

anlamsız, saçma bir hal aldılar ve onlarda davete uyup Hacı Bektaş'ın yanına gelmekle bu ayıplı halden kurtuldular.

Güvercin ve Doğan ikilisi, aşağıda değerlendirilen Güvercin ilahisinde olduğu gibi, insanlara Hz. Muhammed'in merhametli ve büyük bir insan olduğunu göstermek için Cebrail / Mikail ve Azrail'in Güvercin ve Doğan donunda geldikleri kendi ağızlarından ifade edilmektedir. Bu durum Hacı Bektaş ve Hacı Tuğrul örneklerinde anlatıldığı gibi Rum'a gelen Türkmen topluluklarının yaşadıkları sorunlara ilişkin üretmedikleri çözüm ve oluşturamadıkları birliği hatırlatmaktadır. Bununla kalmayıp aynı zamanda Hacı Tuğrul şahsında Türkmen topluluklarının başında bulunan bey-seyyitlere yeni bir erkân ve usul etrafında Oğuz teşkilatlanmasına dönülmesi ve gidilmesi gerekliliğine de işaret etmektedir. (Barkan, 1942: 279-386) Bu bakımdan da bütün Rum erenleri, Hacı Bektaş'ın dergâhına gelirler ve böylece Rum'da bu yeni esaslar üzerine veya Horasan esaslarının kendilerine hatırlatılmasıyla birlik sağlanmasına vurgu yapılır.

Rum erenleri, Horasan erenleri buluşması Rum erenlerinin kendilerini görmeleri, yenilenmeleri ve daha güçlü bir şekilde var olmalarına güvence ve meşruiyet kattı (Saydam, 2011: 177-178).

Makalenin ele aldığı Güvercin ve Doğan ikilisinin hangi anlam dünyasına karşılık geldiği ve zahiri dünyada talep ettikleri konusu başlı başına ele alınması gereken konulardan biridir. Bu konunun tam anlamıyla sonuca ulaştırılması daha fazla uluslararası bir incelemeyle birden fazla din kültürü içerisinde karşılaştırma yapılmalıdır (Boratav, 1995: 48-49). Diğer yandan eldeki mevcut bilgilerden ulaşılan sonuçların ortaya konulmaya devam edilmesi de gereklidir. Buna ek olarak diğer bir konu da kuşlar bahsinin geleneksel toplumlar düşünüldüğünde başlı başına bir uzmanlık alanı olduğu ve bu konuda birçok çalışmanın olduğu da göz önünde tutulmalıdır (Ergüzel, 2009). Bu cümleden olmak üzere Güvercin ve Doğan ikilisi içerisinde Güvercine yüklenen anlamın açıklanmaya ihtiyaç duyduğu açıktır. Güvercin, munis, uyumlu, mütevazı, saygın, vakarlı ve sakin bir hayvan oluşuyla izah edilebilir (Ocak, 1983: 168).

Alevi Bektaşî inançları etrafında sözlü ve yazıya aktarılan kaynakta birden fazla hayvana bürünme ve kimliğini gizleme motifine yer verilir. Fakat burada güvercin ve doğan ikilisi üzerinden muhatapların düşünceleri kendi dillerinden aktarılmaktadır. Bunun için de Hacı Bektaş Velâyetnamesi'nden yola çıkarak birden fazla metin üzerinden yapılan karşılaştırma ve yine mekânın değişmesiyle uyarlanan metinler üzerine yoğunlaşıldı.

Hatai mahlasıyla okunan Şah İsmail'e ait Güvercin Manzumesi, göçebe topluluklar arasında metinlerin yeni sosyal, kültürel yapıya uyarlanmasını sürdürdüğünün çok güzel örneklerinden bir tanesini sunmaktadır. Rum'a gelip siyasal, kültürel, iktisadi ve sosyal olarak beklentileri gerçekleşmeyen göçebe toplulukları için yeni bir kurgu Şah İsmail tarafından yapılmaktadır. Yukarıdan beri anlatılanlarla görüldüğü üzere bu dönüştürme sözlü kültürle var olan toplulukların yeni biçim kazandırma yoluna gitmeleri bildikleri ve devam ettikleri usuldür ve doğal olarak anlam dünyalarını yeni mekânlarıyla biçimlendirmektedirler.

Bunlara ek olarak değerlendirilen konu etrafında burada yer eserlerin, hem Hacı Bektaş Velâyetnamesi ve diğer velâyetnameler hem de Dede Korkut veya Oğuznamelerin yazıya aktarılma dönemleri aynıdır. XV. ve XVI. yüzyıllarda yazıya aktarılan metinler, Oğuz boyları arasında bilinen metinlerdir. Diğer Türkmen toplulukları özellikle Akkoyunlu ve bilahare Osmanlı sahası içerisinde yayıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Dede Korkut hikâyelerinde anlatılan coğrafya aynı zamanda Hacı Bektaş ve etrafında örülen kişi kadrosunun da bulunduğu ve faaliyet yürüttüğü coğrafyadır (Erzi, 1954: 185-202).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Metinler arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa şu ortak noktalara ulaşılır:

a- Bütün metinlerde Hacı Bektaş güvercin, Hacı Tuğrul doğan şekline bürünmüştür.

b-Dede Korkut hikayelerinde Deli Dumrul / Tuğrul doğan, Azrail güvercindir.

c-Sarı Saltık Menakıbında Hacı Tuğrul, Doğan Ata olarak dönüştürülmüştür.

d-Şahin şekline bürünüp güvercini tutmak isteyenler, güvercin tarafından tutulmaktadır.

e-Olayların sonunda kahramanlar, şahin ve güvercine dönüşmektedirler (Gökyay, 2007: 105-1306).

I-Dede Korkut Hikâyelerinden Deli Dumrul Adlandırmasınının Tuğrul Sultan Yazılması:

Dede Korkut metinlerinde yer alan Deli Dumrul ve Hacı Tuğrul adlandırması arasındaki benzerlikler tartışılmaktadır. Bu tartışmanın neticesine göre Dumrul'un imlası yanlış istinsah edilmiştir. Aslında Dumrul'un "m" harfi "ğayn" harfi idi fakat "ğayn"ın noktası düşünce veya görülmeyince bunun "m" harfi olduğu düşüncesiyle Duğrul yerine Dumrul şeklinde kaydedildi (Ögel, 2010: 72). Bunu görüşü Yazıcızade'nin Selçukname içerisinde kaydettiği Deli Tuğrul kaydı da doğrulamaktadır (Kaçalın, 2006: 299). Dumrul ve Hacı Tuğrul olarak eserlere kaydedilme zamanı birbirlerine yakındır. Hatta Dede Korkut ve Hacı Bektaş Velâyetnamesi'nin yazıya aktarıldığı dönem de aynı yüzyıllardadır (Boratav, 1995: 48-49).

Topkapı Sarayı'nda bulunan Yazıcızade Oğuznamesi'nde Deli Dumrul adlandırması yerine: "... altın köprü yapan, Azrâyile savaş kılan, salkum solkum don géyen, sakar atın oynadan Tokuş Kocak oğlu Toğrul Sultân." (Kaçalın, 2006: 299)

Buna benzer bir başka örnek de Naci Kum Atabeyli tarafından Antalya merkeze bağlı Zeytin köyünde yerleşik Kara Yağmur Ocağına bağlı Abdallar tarafından derlediği "Eshaptan Dumrul" isimli destandır. O, Hatai mahlasıyla olan destanın tamamını yayınlamıştır. Onun yayınladığı destanın konusu Deli Dumrul'dur ve Tuğrul ile aynıdır. Bu destanda da Azrail ve Deli Dumrul arasında can pazarlığı yapılır. Destanın sonunda Deli Dumrul'un karısı güvercin, Azrail şahin olur (Kum, 1934: 81-82).

Bu kısa alıntıdan anlaşılacağı gibi Dede Korkut hikâyeleri içerisinde yer alan Deli Dumrul adının yazıya aktarılma hususu "Dumrul" yerine "Tuğrul" olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Doğrusu "Dumrul" adına mana arayışı olmasına karşın "Deli Tuğrul" olarak adlandırılması Azrail'in güvercin olarak canını almaya geldiğinde onu Doğan şekliyle avlama istediğinin anlatıldığı kurguya daha uygun düşmektedir. Bundan dolayı Dumrul yerine Tuğrul yazılışının varlığı da bize bunu daha güçlü bir şekilde göstermektedir.

Buna ek olarak, Rum'a gelen Oğuz boylarının yeni ozan ve âşıklar tarafından anlatılan hikâyelerine yenisini katarken, hikâyelerin mekân, şahıs ve içerikleri de yeni yere uyarlanmaktadır. Rum'da söylenen bu hikâye, Tuğrul olarak yeniden güncellenerek devam ettirildi. Bu durum yalnız hikâyelerin içeriklerine dair değil aynı zamanda bu hikâyeleri aktarıcılarının da değişimiyle neticelendi. Bu aktarıcılığın icra ettikleri müzik aletleri de bir süre sonra yeni mekânda yeni biçim, içerik ve isim kazandı. Fakat hikâyeler ve aktarıcıları sözlü kültürün ortamında var olageldi. Konargöçerler arasında veya üzerinde varlığını giderek artıran yerleşik hayat, yeni biçimleriyle de alanı daralıp daha küçük bölge ve halk kitleleri arasına sıkışarak günümüze kadar devam ettirdi. Böylece konargöçerlerin özelliklerini gösterebildikleri bütün hususiyetleri yerleşik hayatın alanı doldurması ve örtmesiyle nazarlardan uzaklaşmasına ve görülmesine engel oldu. Bu durum neticede sözlü kültürün ilk halini, sürekliliğini ve bir süre sonra da yazıyla resmedilip kendisini bir şekilde sürdürdüğünün de anlaşılmasına mani oldu.

Turkish Studies

II-Kirdecî Ali'nin Güvercin İlahisi:

Millî Kütüphane yazmaları arasında birden fazla nüshası bulunan ve tamamı incelenen yazmalar arasından Dâstân-ı Hazreti İbrahim isimli mecmuada bulunan risale 06 Mil Yz A 8624 / 5 numarada kayıtlı ve 68b-71b varakları arasındadır. Adı geçen kayıt ve numarada yer alan bu risale Latin harflerine aktarılarak buraya alındı. Fakat bu destanın konusu ve farklı nüshaları üzerine çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır (Elçin, 1997: 266-268; Aslan, 2006: 196-199; Kuzubaş, 2008: 330-333).

Bu eserin konusu “Doğan” tarafından avlanmak için kovalanan “Güvercin”in Hz. Muhammed’e sığınıp kendisini saklaması ve Doğan’ın Hz. Muhammed’den avını talep etmesi üzerine, Doğan ve Hz. Muhammed arasında geçen diyalogla sürmektedir. Sonunda Hz. Muhammed Doğan’a kendi etinden bir parça et vermeyi teklif ettiğinde Doğan da bu teklifi kabul eder ve etini kesmek için getirilen bıçak onun kendi vücudundan kesilmesini istediği yerden etini kesmez. Bunun üzerine Güvercin ve Doğan “silkinip” Cebrail ve Mikail olurlar. Gerçek hallerine döndükten sonra da Hz. Muhammed’in çok büyük bir insan olduğunu göstermek için bu hale girdiklerini ve kendi gerçek kimliklerini gizlediklerini söyleyerek hikâye tamamlanır.

Hikâyet-i Göğercin
İşit imdi edelim bir hoş haber
Kim ne demiş ol resul-i mu'teber

Resul ikinci namazın kılmış idi
Dua edip el yüze sürmüş idi

Gördü yanına bir göğercin konar
Geldi yanına resulün kan yaş saçar

Ya Resulallah eyle şefaât gizle gil (68b)
Ol doğan gelir yüz verme gil

Üç gün oldu ol doğan beni kovar
Canım almak kastıyla oldu suvar

Gizler isen ya resul şimdi gelir
Hiç aman vermen gelir hemen canım alır

Gizlemezsен destur ver gil uçayım
Yüce kayalar dibine kaçayım

Çün işitti resul işbu sözleri
Yaş ile doldu mübarek gözleri 69a

Resul eyidür yengüme gir ey hümam
Çünkü bunda geldin iş oldu tamam

Çün göğercin girdi resul yengine
Gizlenüben bir saat durdu yene

Nagehan indi havadan bir doğan
Yeri göğü titretip kılar figan

Turkish Studies

Ya Resul ver gizleme gil avımı
Yoksa kıraram hep kavmini

Bunca gündür ben yürüm havada 70b
Ver avımı gizleme gil bu arada

Resul eydür gel beni üşendir verim onu
Almagil bağışla onun kanını

Pes resul eyidür koyun verem sana
Pes bağışla bu göğercini bana

Doğan eydür: bin koyun versen almazam
Ben göğercinden hem geçmezem

Resul eydür kendi etimden verem
Hele mağrur tut ben sene ne derem

Razı oldu doğan işbu kavle
Kim resulün etin aluben sevine

Destur oldu bıçağı getirdiler
Sahabeler oturuben ağlaştılar

Hitap indi bıçağa kesmedi etin
Yazıklar olur kessin yarın

Sureta vurdu kesmedi bir kılın
Nice kessün hak calap kesme dedi

Göğercin silkindi oldu Cebrail 70b
Ol doğan silkindi oldu Mikail

O ikisi ol arada ağlaştılar
Hem resulün ayağına düşdiler

Dediler kim sensin ahi ya habib
Hem olursun cümle dertlere tabib

Olmasaydın ya[ra]dılmazdı felek
Yaradılmazdı ne beşer ne melek

Sensin ins ü cinin serveri
Hak Çalabın sevgili peygamberi 71a

Biz senin gerçekliğin bilmiş idük
Şefaatin isteyü gelmiş idük

Turkish Studies

Biz günah-ı asi kulları
Yarılgagil cümlemiz hep veri

Affet isyanımıza kıl rahmeti
Ol habibin yüzü suyu hürmeti

Failatun failatun failatun ahiret istersin
Dünyayı sat okuyanı yazanı dinleyeni

Rahmet eyle yarlığa gil ya gani!

Kirdeci Ali adıyla XV. ve XVI. yüzyıllarından itibaren Rum'da aktarılan Güvercin hikâyesi, Deli Tuğrul hikâyesiyle devam ettiğini, sözlü edebiyatın etkili bir şekilde halk arasında sürdüğünü gösteren güzel örneklerden bir tanesidir. Bu eserlerin anlatıcılarının oba, oymak ve köy, kasaba ellerinde sazlarıyla dolaşp anlattıkları bu hikâyeler halk arasında çok söylenen ve dinlenen eserler arasında yer almalarına imkân sundu. Bu da göstermektedir ki hem sunuluşu hem de içeriği eserlerin kalıcılığına kolaylık sağladı. Aynı zamanda metnin içeriğine dikkat edilmediği takdir de meseleye zahirden bakan için birbirinden farklı gibi görünen metinler, bu metinleri takip edenleri sosyal hayatın farklılaşması karşısında, metinlerin yayıldığı ve yaygın olarak okunduğu tayfaların adeta farklı toplum ve yapıyı yansıtıyormuş vehmine sürüklemektedir. Bu bakımdan da bu eser, sosyal hayatın değişimini yani sözlü kültüre dayalı yapının giderek belgeler, kalem ve yazı üzerinden yeni talepler oluşturduğunu göstermektedir. (Köprülü, 1989: 131-144, Köprülü, 1989a: 145-156; Köprülü, 1989b: 157-193; Köprülü, 1989c: 195-238)

III-Mevlid-i Nebevi Tetimmelerinde Yer Alan Güvercin Destanı:

Mevlidi Süleyman Çelebi adıyla bilinen ve daha çok halk arasında yaygınlık kazanan Mevritlerin eklerinde makaleye konu olan Güvercin Doğan konusunu ele alan bölümler bulunmaktadır. Osmanlı döneminden itibaren mevritlerde Güvercin Destanı, Geyik Destanı gibi ekler bulunmaktadır. Mevlidin ekleri arasında yer alan Güvercin Destanı, Cebrail ile Mikail'in manzumesidir ki Hz. Muhammed'in âlemlere rahmet olarak gönderildiği, hakikat peygamberi olduğu ve şefaati için bu kurguyu kendi gerçek kimliklerini gizleyerek gerçekleştirdiklerini meleklerin kendi dilinden anlatmaktadır.

Yukarıda Kirdeci Ali eseri olarak aktarılan metin ile mevrit eklerinde bulunan metin üslup ve içerik itibariyle birbirinin çok benzeri metinlerdir. Aynı olay Süleyman Çelebi Mevlid'i ekinde bulunmaktadır. 'Seyyit Mustafa Kadirğalı, 1311: 32-34; Varlı, Tarihsiz: 87-90; Dede, 2011: 51-53). Böylece daha fazla halk kitleleri tarafından bu halk destanı bir edebi metin olarak okundu, aktarıldı ve hafızalarda derin bir etkiyle kaydedildi.

IV-Hatai Mahlasıyla Güvercin Manzumesi:

Kirdeci Ali'nin Güvercin İlahisi gibi bu defa Hz. Muhammet yerine Hz. Ali'yi hikâyenin merkezine alan kurgu Hz. Ali'nin cömertliğini tiyatral bir biçim üzerinden anlatan başka bir metin de bulunmaktadır. Bu yeni dönüştürülmüş metinde Şah Hatai, Güvercin Manzumesi ismiyle hedef kitesinin ruh dünyasını yeniden kuracak etkili bir dili yakalar, metni kendi düşünceleri doğrultusunda biçimlendirir, içerik kazandırır, şahıs kadrosunu değiştirir ve böylece onun ustaca kurduğu adeta bu yeni eser günümüze kadar da cemlerde okunur hale gelir.

Alevi toplulukları arasında Şah İsmail'in Hatai mahlasıyla okunan "Güvercin Manzumesi" de bu makalede yer almaktadır. Buraya alınan Güvercin Manzumesi Çorum Dede Garkın Ocağı¹, Diyarbakır Kaygusuz Sultan Ocağı (Zeynelabidin Ocağı)² ve Şücaaddin Veli Ocağı³ mensubu dedelerden alınmıştır. Buraya alınan bu metin, kaynak olarak alınan kişiler tarafından cemaatleri arasında özellikle cemlerde okunmaktadır. Alan çalışmalarında iştirak edinilen cemlerde özellikle muhabbet cemlerinde manzumenin küçük farklılıklarla nüshalarını dinlenildi.

Beli dedik beli ya
Ta ezel ezeliye
Bir güvercin cara geldi
Şah-ı Merdan Ali'ye

Hem Ali'sin hem veli
Hem cömertsin hem gani
Şahin bizi avlıyor
Kurtar bizi ya Ali

Ali'm bizi hakladı
Dört yanını yokladı
Aldı o güvercini
Diz altına sakladı

Beli dedik bestine
Aşık olduk üstüne
Gökten bir şahin indi
Ali'nin diz üstüne

Ey buraya oraya
Melhem sarın yaraya
Süre süre getirdim
Avım geldi buraya

Ali'm derki namerde
Sözüm yoktur cömerde
Çün avın senin idi
Niçin alman yabanda

Yabanda alamadım
Kanadım salamadım
Hastalıktan kalkmışım
Ulaşıp alamadım

Var git kuş için işle
Hakka yarar iş işle
Sana bir koyun verem

¹ Mustafa Dedekargınoğlu ve Hüseyin Dedekargınoğlu'na teşekkür ederim.

² Diyarbakır Seyyithasan Köyü seyitlerinden Ali Öztürk'e teşekkür ederim.

³ Eskişehir Seyyitgazi Aslanbeyli (Şücaaddin Köyü) babalarından Mehmet Demirtaş'a teşekkür ederim.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Güvercini bağışla

Tavımdandır tavımdan
Yad yeg midir avımdan
Dünyanın malın versen
Gene geçmem avımdan

Oyun yetmez oyuna
Sakla beni koynuna
Yuvada yavrum kaldı
Emaneti boynuna

Ali'm haykırdı coştı
Tüyü ürperdi donun geçti
Çekti Zülfükarını
Kendi etine başladı

Dur Ali'm merd imişsin
Mertlerden merd imişsin
Sana cömert derlerdi
Gayet cömert imişsin

Kalkın kuşlar uçalım
Haktan yana göçelim
Ali'm minnetçi düştü
Güvercinden geçelim

Kalkıp kuşlar uçtular
Haktan yana göçtüler
Cebrail'le Mikail
El ayağa düştüler

Şah hatayım nur oldu
Hep bu sözler sır oldu
Şahin ile güvercin
Her biri bir er oldu.⁴

Şah İsmail'in Hatai mahlasıyla Alevi toplulukları arasında okunan Güvercin Manzumesi, birbirinden farklılaşarak ayrıştığı düşünülen toplulukların, aynı kültürel havza içerisinde aynı metinleri, aynı yöntemlerle kendi içlerinde devam ettirdiğinin güzel örneklerinden bir tanesidir. Güvercin Manzumesi geçmişte ozan, bahşi ve âşıkların kelimelerini sunma biçimine uygun olarak halk arasında ve muhabbet ortamlarında saz eşliğinde söylenmektedir. (Köprülü, 1989: 131-144, Köprülü, 1989a: 145-156; Köprülü, 1989b: 157-193; Köprülü, 1989c: 195-238) Alevi – Bektaşî sözlü kültür ortamının yazıya doğru hızlı dönüşümü aynı metnin Türkmenler arasında farklı biçimiyle söylendiğinin görülmesine neden olurken, bir yandan da bu edebiyatın içeriğinin kaybolmasını da sağladı. (Taşğın, 2003: 28-43) Bu durum topluluk arasında öylesine yeni bir görsel ve işitsel alan oluşturdu ki bir öncekini de güncelin referansıya kurdurdu. Artık bir öncekini

⁴ Bu deyişi Diyarbakır'dan Ali Öztürk gönderdi.

yenilemek veya aktarmak neredeyse imkânsız hale geldi. Bunun için sözlü metinlerin yazıyla devam ettirildiği konusuna yapılacak vurgu, içeriğin anlaşılmasına kolaylık sağlayacaktır.

V-Hacı Bektaş ve Etrafındaki Şahısların Velâyetnamelerinde Güvercin ve Tuğrul:

Hacı Bektaş, kendisi Rum'a yönlendiren Horasan erenlerinden birisidir. Rum'a gönderilmesinin sebebi de Horasan mektebini Rum'da anlatması, tanıtması ve bir öncekilere hatırlatma gayesine matuftur. Horasan mektebini düşünce, bilgi, pratik ve aşkınlık olarak Rum'a getirir. Rum'da bulunan erkânı yeni baştan yeniler ve önceki erkânı da izahıyla gösterir. Esasen başlı başına Hacı Bektaş'ın Nişabur'dan Rum'a yolculuğuna bu nazarla yeniden bakılsa, kendisine verilen görevi yerine getirmeye çalışan, görev adamı olduğu anlaşılabilir. Çünkü geçip gittiği her yerde rastladığı bütün topluluk ve liderleriyle yakınlık kurmuş ve onların erkânlarını da değiştirmişti veya hatırlatmıştı. (Taşgın, 2009: 48-52; Taşgın, 2009a: 1-9)

Buradan yola çıkarak bu konu, Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi, Hacım Sultan Velâyetnamesi, Sarı Saltık Velâyetnamesi, Karaca Ahmed Menakıbı, Dediği Sultan Velâyetnamesi, Dede Korkut Kitabı ve Oğuzname, Güvercin İlahisi, Güvercin Manzumesi ve Hikâye-i mevlid-i nebi gibi metinlerin muhteviyatlarına dair kısa açıklamalarla ele alınacaktır.

a-Hacı Bektaş Velâyetnamesi:

Hacı Bektaş Velâyetnamesinin ilk bahislerinde Hacı Bektaş'ın Rum'a gelişine ilişkin Rum Erenlerinin nasıl tedbirler aldıkları ve bu önlemlere rağmen Hacı Bektaş'ın bütün barikatları nasıl aştığı konusu üzerinde durulmaktadır. Sonuçsuz kalan tedbirlerin ardından Sulucakarahöyüğe konduğu meselesi aktarılmaktadır. Yine metnin aktardığına göre onun gelişine mani olmak için Rum erenleri manevi kanatlarıyla gökyüzünün çatısına kadar set çektiler. Fakat melekler Hacı Bektaş'a yardımcı olup engelleri kolayca aşmasını sağladı.

Hacı Bektaş ve Hacı Tuğrul karşılaşmasının halk arasında etkisi, sadece metnin yaygın olarak okunması, ezberlenmesi, dilden dile anlatılması ve metnin zahir anlamı dışında batini manasının anlaşılmasına yönelik telmihinde de içinde bulunduğu birçok alanda gerçekleşmiş ve devam etmiştir. Öyle ki insanlar, hikâyenin esas anlatmak istediği manayı, hikâye kahramanlarıyla kendilerini özdeşleştirerek toplumsal hafızayı sürekli kılacakları parçalara dönüştürmüşlerdir. Bunlardan dikkat çekici olanlardan bir tanesi de Kırşehir çevresinde birçok aile çocuklarına "Hacı Doğan" ismini vermiş olduğu gösterilebilir. (Altınok, 2003: 182)

Hacı Bektaş Menakıbının birden fazla yayınlanmış nüshası bulunmasına rağmen (Gölpınarlı, 1997: 18-20) burada Milli Kütüphane Menakıbı Hacı Bektaş Veli Yazma No: 6732 numarada bulunan velâyetnamedeki bilgileri aktarıldı.

Varak 148b

El-Hac Bektaş Veli'nin Rum'a Geçişlerini Beyan Eder

149b

İmdi,

—Ne tedbir etmek gerek o er ta ki o Rum'a girmeye ve eğer o er Rum'a girecek olursa Rum mülkini hep tamam o zapt eder ve Rum halkını cümle kendisine muhip eder, ayrık Rum'da bize oyun kalmaz, dediler. Gelin bir tedbir ve tedarik edelim ta ki o er Rum'a girmeye koymayınız, dediler. Bazıları eyitti:

—Tedbir budur ki kanat kanada çatalım ta arşa değin yolun muhkem bağlayalım. Geçip Rum'a girmesin, dediler.

Turkish Studies

Pes, cümlesi bu tedbire razı oldular ve hem öyle eylediler. Velayet kanatlarını birbirine çattılar. Mana âleminde Rum tarafını yolun bağladılar ta arşa değin. Sultan El-Hac Bektaş Veli mana tarafından çün kim batınları serhaddi Rum'a yetiştii. Nazar saldı gördü ki yolunu bağlamışlar:

—Bismillah ve bi-emrillah” dedi velayet ile sıçradı ta arşın sakafına yetiştii. 150a

Melekler nurdan kubbetü'l-bağı Hünkâr ululuğuna istikbal edip eyittiler:

—Merhaba, safa geldin, ya ibni resulullah, Hacı Bektaş Veliyü'l-Horasanî, dediler. Ondan hazreti Hünkâr'a bir güvercin şeklinin donunu donattılar. Dahi havadan pervaz ile o tarafa doğru Sulucakaraköyü'nün üzerine bir taş üzerine kondu. Şöyle mübarek ayağı o taşa gömüldü. Şol hamura gömülür gibi ezildi. Ondan Rum erenleri üzerine bir azim heybet düştü. Ondan bildiler ki o er Rum'a geldi, girdi. Yolunu bağlayamadılar. Dahi Karaca Ahmed Sultan'a eyittiler:

—Rum'un görücüsün bir gör kandanır, dediler. O er Rum'a girdi mi?, dediler. Ondan Karaca Ahmed Sultan dahi bir dem murakabeye çekildi ve mübarek başını kaldırdı, eyitti:

—Rum'a külliye göz urdum ve nazar saldım gördüm onun gibi kimse yok her mahlûk cinsli cinsi 150b

İle ve çiftli çifti ile durur. Ama Sulucakaraköyüğün üstünde bir göğçe güvercin şeklinde bir kimse oturup nazar salacak üzerime ziyade heybet düştü varsa o erdir ondan gayrı değildir, dedi. Ondan Rum erenleri eyittiler:

—Bir kimse olsa ki doğan resmin urunup o birinci şeklinde varıp onu sayt edip getire, dediler. Ortalarında Hacı Tuğrul derler bir er var idi. Beyazid Bestam'ın ulu halifelerinden idi ve Rum'a Irak'tan gelmişti. Ayak üzerine durugeldi eyitti:

—Haveletiniz ile ben varırım. Doğan şeklinde onu sayt edeyim, dedi. Nola kuvvetin olsun!” dediler. Hacı Tuğrul hemen doğan şekline urundu, havaya pervaz urdu ve nazar saldı gördü kim Sulucakaraköyüğün başında bir taş üzerine güvercin 151a

Donunda bir kimse oturur zamir ile hemen budur, dedi. Dahi hemen havaya pervaz urup yukarıdan aşağı nicesin uçup gazap ile Hünkâr Hacı Bektaş Veli üzerine şahin misali havale olup ol mahalle geldiği hande Hazreti Hünkâr el-Hac Bektaş Veli kaddesallahu sırrahu'l-aziz geri âdem donuna girip Hacı Tuğrul dahi tacil ile inerken kaptı. Öyle muhkem sıktı ki aklı zail olup bihuş oldu. Hazreti Hünkâr elinden bıraktı biraz yattı. Ta kim aklı başına geldi ve kalktı. Hünkâr ululuğu Hacı Bektaş Veli gördü ki karşısında oturur. Filhal kalkıp temenna ile özürler dileyip eyitti ki:

—Ey derviş-i zîşan eksiklik bizden oldu kerem ve inayet erenlerdendir, diye ileri geldi. Hazreti Hünkâr elin öptü, ayağına düştü, miskinlik 151b

Eyledi ve nazarında kisvetin kodu dahi geri çekilip payıpençe durdu. Andan Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hacı Tuğrul'a eyitti:

—Er ere böylemi gelirsiniz bize zalim suretinde geldiniz eğer ben gögerçinden daha mazlum don bulsam ol don ile gelirdim, dedi. Dahi Hacı Tuğrul'un kisvetine tekbir edip başına urdu. Andan Hacı Tuğrul eyitti:

—Hünkârım bizden ve bizim soyumuzdan ne kadar erkek ve diş olursa siz ve size beli diyene nezrimiz olsun, dedi. Andan Hacı Tuğrul'a eyitti:

—Geriye avdet edip geldiğin meclise var Rum erenlerine bizden selam et, ne gördüğün ve ne vaki olduysa erenlere ilam et ve bizim nefesimizden katımıza gelmeğe davet eyle ve anlar ile yine tekrar katımıza gel, dedi. Andan Tuğrul miskinlik eyledi. Kalkıp revan oldu 152a

Ta kim o meclise vardı. Erenlere selam verdi:

Turkish Studies

—Aleyke's-selam, dediler ve:

—Hal nedir, dediler. Hacı Tuğrul eyitti: ve ahvali olduğu gibi beyan eyledi ve dahi eyitti:

—Siz erenlere selam virdi ve siz erenleri kendi huzuruna davet eyledi, dedi. Çünkü ol elli yedi bin erenler Hacı Tuğrul'dan ol haberi işitecek:

—Ne lazım bizler anun ayağına varırız, dediler. Serkeşlik ettiler ol söze itaat göstermediler. Andan geri makamlı makamına dağıldılar.

Pes, öyle olacak onların öyle ettiği Hacı Bektaş Veli'ye malum oldu.

Pes, oturduğu yerden bir kere üfürdü cümlesinin çırakları cub oldu yani suyundu. Bir rivayette üç gün ve bir rivayette yedi gün bir rivayette kırk gün mecmuunun seccadeleri kayboldu. Ahirulahir 152b

Gördüler ki olmaz bir yere cem oldular, eyittiler:

—Bu hal ne haldir ki çıraklarımız cub oldu, ruşen kılmazuz ve seccadelerimiz elimizden kayboldu, bilmeyiz nedir dediler. Mutlak bu beşaret ol erin oyunudur. Bizi kendilerine davet kıldı, biz serkeşlik ittik sözüne itaat göstermedik ve cem olup katına varmadık. Bu rumuz ol erin oyunudur dediler. Ol erin huzuruna varmadığımızdandır, dediler. Çare yoktur elbette varmak gerekir, dediler. Andan ittifak edip Hazreti Hünkâr ulunun huzur-ı şeriflerine geldiler ve dest-i post ettiler. Gördüler kim seccadeleri alettertib nice ki kendi meclislerinde oturdular. Yine ol tertip üzere bulup geçip oturdular her biri kendi seccadelerine oturdular. Dahi cümlesi birgezden nutka gelip 153a

Eyittiler: derviş-i zîşan emriniz tiz yerine getirdik eksiklik ittik, gelmek bizden kerem erenlerden, dediler özürler dilediler andan sohbet açıp söze başlamadılar.”

Hacı Bektaş'ın Rum'da yaptığı faaliyet, onun velâyetnamesi kayıtları aracılığıyla yaygınlaştı ve onun mesajı metin üzerinde daha fazla alanda dolaşımı sağlandı. Böylece Hacı Bektaş Velâyetnamesi, Hacı Bektaş dilinden Rum erenlerine güvercin ruhu, davranışı ve terbiyesinin hangi anlamlara geldiğini göstermiş oldu. Bununla da Horasan erenlerinin düşünce, duygu, bilgi, pratikler itibariyle kendi programını ortaya koyduğu ve Hacı Tuğrul'un kendisine teslim olup, bende olduğu gösterildi. Nihayetinde Hacı Bektaş ve onun dilinin yansıdığı velâyetnamesi aracılığıyla, Hacı Tuğrul şahsında Rum erenlerine nerede, ne zaman, kime güvercin ya da doğan olunması da öğretildi.

b-Hacım Sultan Velâyetnamesi:

Hacı Bektaş'ın halifeleri arasında yer alan Hacım Sultan, aynı zamanda halifeler arasında Seyyid Ali Sultan'dan sonra menakıb sahibi ikinci halifedir. Bu bakımdan da bu konu etrafında Hacım Sultan Menakıbı büyük bir yere sahiptir. Böylece Hacı Bektaş Velâyetnamesi çerçevesinde paralel olan hususlar ile her iki eserde yer almayan hususlar açısından hadiselerin geçtiği döneme dair daha fazla bilgi elde edilebilir veya bu fırsatı sunabilir.

Şimdi Hacım Sultan Velâyetnamesi'nde konumuzla ilgili bilgileri verelim.

“Andan gidip Rum'a yakın geldiler. Eyittiler:

—es-Selamu aleyküm ya Rum erenleri, dediler.

Pes Rum erenleri dahi bir yere gelip sohbet ederlerdi. Fatıma Bacı yemek pişirirdi. Kalkıp eyitti:

—Bacı, kimin selamın alırsın? Dedi.

Turkish Studies

Ondan bacı eyitti:

—Rum'a er geldi onun selamını alırım, dedi.

Ondan Karaca Ahmed eyitti:

—Ne taraftan gelirler? Dedi.

Fatıma Bacı dedi ki:

—Kendileri Horasan'dan lâkin gelişleri Kabetullah'tan. Ondan Rum erenleri eyittiler:

—Gelin kanat kanada edelim arşa değin bağlayalım geçmesinler, dediler. Andan kanat kanada çattılar arşa değin bağladılar. Andan bunlar gördüler ki yolu bağladılar. Sultan Hacı Bektaş Veliyyü'l-Horasanî eyitti:

—Ya Hacım gel beri gövdemizi bir edelim, deyip göğercin şekline girdiler. Pervane urdular. Ya Allah deyip arşın sakfına uçtular. Ol vakitten kim evliyalar arşa yetiştiler. Anda melaikeleri gördüler, başlarında bi-haddi bir elif-i taç giyerler. Karşı geldiler:

—Hoş geldiniz, ya evliyaullahlar, dediler. Ondan havadan inip Sulucakaraöyüğe kondular. Göğercin şeklinde bir mermer üzerine ayacıkları taşa battı. Andan eyittiler:

—Yenemedem geçti, dediler. Ondan Karaca Ahmed bir miktar hub âlemine vardı. Kalktı eyitti:

—Dünyada hiçbir nesne görmedim. Amma Sulucakaraöyükde bir tane göğercin oturur gördüm velâkin başı iki gövde bir, dedi. Andan Karaca Ahmed oğlu Hacı Tuğrul yerinden kalkıp icazet diledi:

—Ben o göğercini getireyim, siz haber sorun, dedi.

Pes, Rum erenleri destur verdiler. Bir doğan oldu. Havaya ağdı. Gördü kim Sulucakaraöyük başında bir göğercin oturur amma başı iki, havadan indi. Diledi ki çala idi.

Pes Hacım Sultan Hazretleri desten sunup birinci kat gökten avucuna alıp sıktı. Akli zail oldu. Bir saatten sonra akli geldi:

—Sen kimsin? Bre yolsuz, erkânı yok! Er ere böyle yırtıcı suretle mi gelir? Dedi. Divan-ı hakta yeşil perdenin altından âlem-i ervahta elli yedi bin evliyaya nasip üleştiren kişidir bu gelen dedi. Hacı Tuğrul eyitti:

—Hak divanında bize nasip veren kişinin sağ elinin ayasında bir yeşil beni var idi. Andan Sultan Hacı Bektaş Veli eyitti:

—Şimdi göreceğ ol eli bilir misin? Dedi.

—Neam, bilirim, dedi. Ondan Sultan Hacı Bektaş Veli avucunu açtı. Görüp bildi ve gelip eline ayağına düşüp tazarru eyledi. Andan Sultan Hacım Hazretleri eyitti:

—Yürü var erlere haber eyle gelsinler, dedi.

Andan Hacı Tuğrul gelip bunlara haber verdi. Şek ve şüphe yok hak divanında bize nasip veren kişidir bu gelen, dedi.

Pes, imdi erenlerin bazıları muhalefet ettiler:

—Varmayız, er ise bizi cezp edip ayağına ilet sin, dediler ve Rum erenlerinin inadı bunlara malum oldu. Sultan Hacı Bektaş Veli ve Sultan Hacım dua ettiler. Parmağıyla işaret ettiler. Rum

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

erenlerinin seccadeleri cemisinin altından kaybolup bunların nazırına döşendi. Yine inat ettiler. Çıraklarını dahi yakamadılar. Aciz oldular. Andan Karaca Ahmed eyitti:

—Şimdiden geri gelin varalım, ol erenlerin remzidir, dedi. Er verdiği geri almaz nihayet bize dahi terakki vere deyip yerinden kalkıp yola revan oldu. Anı görüp cemisi ardına düştüler. Sulucakaraöyüğe çıktılar. Gördüler ki seccadeler bunların nazarında döşenmiş idi. Sultan Hacı Hazretleri buyurdu. Geçip seccadelerine oturdular. Tefekkür ettiler. Bir zaman Sultan Hacı Bektaş Veli mübarek ağzını açıp eyitti:

—Ey Karaca Ahmed siz elli yedi bin koyun idiniz, ben sizi âlem-i ervahta gördüm. Velâkin sen sürüye uymaz kuzu idin, ben seni çevkan ile ensene urup durdum. Dilersen ensene nazar ile çevkan yerini göresin, dedi.

Pes, cemi erenler bakıp gördüler. Üzrin tazarru eyittiler. Sultan Hacı Bektaş Veli ve Sultan Hacı Hazretleri bunlara arş-ı beyanın verdiler. Cemi meşayih pişvadır hem şeriata muhkemdir hem tarikata muhkemdir. Zira kim cemi meşayihler anda cem olmuş, idi. Eyittiler:

—Ne kişilersiniz ve kimin neslisiniz irşadınız kimdendir?” (Tschudi, 1914: 16-21)

Bu metin, Hacı Bektaş halifesi olan Hacı Sultan Menakıbı üzerinden yine Hacı Bektaş Velâyetnamesi’ne paralel olması hasebiyle, konunun yaygınlığı ve önemini göstermesi itibariyle de burada ele alınan konunun anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Böylece burada alıntı yapılarak değerlendirilmeye tabi tutulan eserlerin bu konuya ilişkin sunduğu katkı, dini çevreler içerisinde aktarılan bir metin olmaktan öte, bu konunun Türkmen topluluklarının birbirinden bağımsız görülen bütün grupları arasında ve birbirini destekler mahiyette sürdürüldüğünü göstermesi bakımından da önemlidir.

c-Karaca Ahmed Menakıbı:

Seyyid Hüseyin Menâkıb-ı Karaca Ahmed Sultân S.H.M.H.K.Yaz. 169 Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları arasında yer alan menakıptan ilk defa Nejdet Tosun söz etti ve menakıpta Karaca Ahmed hakkında kısa bir bilgi de verdi.

Seyyid Hüseyin, eserin bir başka adının da Mir’atu’l-Vucuhu’s-Safa olduğunu bunun yanı sıra Hikayat-ı Evliya Min A’yayi Evliya şeklinde adlandırıldığı ve 1883 / 1884 yılında tamamladığını belirtmektedir.

Adı geçen menakıbın konumuzla ilgili kısmını aşağıda verelim.

“Gayb âleminden bir ses hem Karaca Ahmed’e hem de Musa Ez-Zuli’ye geldi. Karaca Ahmed terbiyesi için Şeyh Musa Ez-Zuli’ye gönderildiğini ve Şeyh Musa Ez-Zuli’ye de kendi neslinden Karaca Ahmed’in terbiye için geldiği bildirildi. Şeyh Musa onun gelişini karşıladı ve kucaklaştılar. Şeyh Musa bu karşılaşmada ona:

—Karaca Ahmed’im dedi ve ismi böylece kaldı.

Mardin’de Musa Ez-Zuli’nin meclisinde erenler sohbet ederlerdi. Sohbetleri esnasında konu Rum’da evliyadan kim var, konusuna geldi. Bunun üzerine:

—Şeyh Musa Karaca Ahmed’e nazar et, Rum’da kim var, dedi. Karaca Ahmed hırkayı başına örtüp murakabe eyledi. Murakabe sonunda:

—Kırşehir’de bir höyük üzerinde yalnız bir güvercin oturmaktadır, dedi. Teftiş nedeniyle güvercin donuna girip saklanan Hacı Bektaş’ı Karaca Ahmed fark etti. Bunun üzerine Şeyh Musa:

Turkish Studies

—Bu eren hakkında kim bize bilgi getirir dediğinde de Tuğrul Baba'yı gönderdiler. Güvercini kapmaya doğan şeklinde gitti. Fakat güvercin birden büyük bir kartal şekline büründü ve doğanı kovalamaya başladı. Kartal, doğanı kısırdı ve bir kanadını incitti. Hacı Bektaş:

—Er ere yırtıcı şeklinde mi gelir, Tuğrulum, dedi. Tuğrul yaralı halde geri döndü ve onun yarasını Karaca Ahmed sardı ve onun kolunun incinmesi anında düzeldi.

Bundan dolayı Şeyh Musa, Karaca Ahmed'e Rum'daki bütün kırıklar senin sarmanla düzeliş şifa bulsunlar ve Rum'un gözcülüğü de sana verilmiştir, ayrıca sığamak sana verilmiştir, senden sonra da senin evlatların ve senin mezarına gelenler şifa bulsunlar, dedi." (Taşğın, 2010: 56-67)

Bu metin de Hacı Bektaş'ın Rum'a gelişinde adı geçen birkaç isimden birisi olan Karaca Ahmed menakıbından alındı ve yine güvercin ile doğan motifinin ne kadar etkili olduğunu, metnin zahiri anlam ve kurgusu üzerinden değerlendirildiğinde de adeta karşı bir metin üzerinden aynı konunun nasıl ele alındığının görülmesini sağladı.

d-Dediği Sultan Menakıbı:

Dediği Sultan, Konya Ilgın Mahmut Hisar Beldesinde Turgutlu ve Bayburtlu toplulukları arasında yaşamış ve halkın evliya olarak kabul ettiği önemli kişilerdendir. Menakıbına göre Dediği Sultan, Seyyid Hacı İbrahim'den el almıştır. O, Hacı Bektaş, Karaca Ahmed, Seyyid Harun ve Mevlana ile aynı dönemde yaşamış ve onlarla görüşmüştür. Orta Anadolu evliyaları çerçevesinde Konya ve çevresi düşünüldüğünde Dediği Sultan büyük bir öneme sahiptir (Lindner, 2000: 130-131). Bu önemine karşın Dediği Sultan hakkında şimdiye kadar kayda değer bir çalışma yapılmamıştır.

Dediği Sultan Menakıbından ilk defa M. Zeki Oral (Oral, 1954: 148-150; Oral, 1956: 45-47) bahsetmiştir. Ardından Safa Odabaşı, Oral'ın sözünü ettiği farklı bir nüshayı yayınlamıştır (Odabaşı, 1998: 365-403). Ayrıca Konya Doğanhisar Tekke Köyündeki Dediği Sultan Zaviye ve Tekkesini kapsayan araştırma (Bakırer – Faroqi, 1975: 447 – 471) ile Diyarbakır Ergani'de bulunan Dediği Sultan araştırmalarını (Erpolat, 2004: 53-56) eklemekle yetinip bu konuyu müstakil bir çalışma olarak yapmak üzere burada tamamlayalım. Şimdi de Dediği Sultan Menakıbından Hacı Bektaş Hacı Tuğrul konusunu aktaralım.

“Bir rivayet edelim sana ey kişi
Anunla gide gönlün teşvişi

Horasan pirleri bir yere cem oldular
Bir ulu mescide girüben doldular

Dediler kim Rum'a er gönderelim
Rum erenlerin bize döndürelim

Amma bunda bir er vardı veli
Rum erenleri demişlerdir beli

Cümle erenlerin ol servarıdır
Karaca Ahmed Sultan anun yaradır

Key er gerek kim anlara vara
Rızasınca olmayanlar şer bula

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Dediği Sultan'a bu söz malum oldu
Der varıp bir avuç darı buldu

Sultan Dediği darıya dinle beni
Horasan'a göndereyim ben seni

Bu saat Horasan pirlere varasın
Bizden anlara dua kılasın

Diyenin kıldı mıydın üstümde namazı
Kılıp kim ederse hakka niyazı

Key erdir kim Rum'a varır ol
Varıp anda yürür sağ u sol

Hemen saat darı uçtu havaya
Havada yok olan irmez bahaya

Şöyle gider darı ol saatte irer
Bi-iznilâhi Teâlâ erdi çünkim gör ne der

Dedi selam aleyküm Horasan pirleri
Cümle hak yerindi yerleri ve gökleri

Dediği Sultan sizlere selam eder
İzin verirsiniz söyleyeyim ne der

Dediler aleyküm selam safa geldiniz bize
Ne dediye o Sultan de bize

Demişsiniz Rum'a er gönderelim
Rum erenlerini bize döndürelim

Her kim kıldımada üstümde namazı
Kılıp kim ederse hakka niyazı

Çun cehd edip kılamadılar namazı
Edemediler sırrıyla hakka niyazı

Sultan Hacı Bektaş ileri gelir
Horasan pirleri görüp zem olur

İhtiyarlar edemediler bu işi
Edeceğine yapışmak gerek kişi

Dedi eğer inayet ederse Huda
Bu hizmeti edebileyim ben eda

Dediler nola gerek elinden gele

Turkish Studies

Elinden gelmezse getirmezdin dile

Bir (bu) sürisinen oluben idi
Darı kıldamadın şöyle duru

Badehu icazet virdiler ol veliye
Ta varıp Rum vilayetine yürüye

Hemen saat durup girdi yola
Varuben Kâbe-i tavaf kıla

Kâbe-i tavaf kılıp geldi selam kapısına
Dinlenip yata anun sayasına

Rum erenlerine indi selam
Selamın aldılar budur esah kelam

Rum erenlerinin çırası suyundu
Hemen Sultan Dediği'nin çırası kaldı

Dediler kimdir Rum'a gelen
Bu bizim çıramızı haliye kılan

Sultan Karaca Ahmed cihana göz urdu
Selam kapısında bir gögercin oturur gördü

Der selam kapısında bir gögercin oturur
Er oldur anda bize bir haber getirir

Hacı Tuğrul derler bir er var idi
Ziyade pehlivan görünür bir er idi

Hemen saat yerinden tudı urı
Dedi varıp getireyim ben anı

Bir karakuş şekline girüben varır
Varurben gögercini bulur

Vardı gögercini kapzına aldı hemen
Silkinip tavşancıl oldu ol hemen

Şöyle tuttu Hacı Tuğrulı ol veli
Ol hinta ufandı elin sağ kolu

Gelüben eyledi anda zad u feryad
Dedi ol gögercin elinden feryad

Sultan Dediği sığadı kolun
İhlâs ile debretirdi ol dilin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Bütün oldu Hacı Tuğrul'un kavli
O naz işi kim hakka doğrudur yolu

Sultan Dediğine dediler varayın
Bizim aramızda nurdan paresin

Bir kişi bunun gibi bize iş ede
Komayız biz anı asan gide

Sultan Karaca Ahmed dedi dur
Ol gögercin katına tiz durma var

Bir kara şahin oluben yürüdü
Heybeti anın taşı bürüdü

Dahi kayabaşında gögercin durur
Karaca Ahmed Sultan gögercini görür

Hava yüzünden Karaca Ahmed iner
Heybetinden dağ ve taş otaya tar

Kayalar hareket etti yerinden durmadı
Hak Çalabın ne edeceğin bilmedi

Hacı Bektaş Sultan der üskün ya hacir!
Ol gelen Sultan Karaca Ahmed'dir meğer

Ol gelen sana gelmez bana gelir
Heybetini Allah sava kendi bilir

Hacı Bektaş Sultan yüz tutup hakka
Dedi: cümle âlem fanidir sen beka

Cümle yoktan sensin var eyleyen
Odu ve suyu ve toprağı yar eyleyen

Sultan Karaca Ahmed çekti silahı
Rebbena sensin padişahlar padişahı

Bugün geldi üzerime Karaca Ahmed
Def et şerrini bi-hakkı Muhammed

Bu halde iken Karaca Ahmed iner
Hacı Bektaş Veliye el sunar

Hacı Bektaş söyler gör ne der:
Sultan Karaca Ahmed eyidür behey yar

Turkish Studies

Er ere bir yırtıcı surette mi gelir
Ere doğru gelen meğer erdür ol

Hacı Bektaş der: durma bir geda
Er oldur cansıza bine yürüde

Öyle deyüben kayaya bindi
Haykırıp kayaya bir kamçı saldı

Sıçrayıp kaya bir kez ya Allah dedi
Sultan Karca Ahmed'den yana yürüdü

Hacı Bektaş Sultan bir âdem olur
Dinle imdi anda başa ne gelir

Kavrayıp biri birini tuttular
Üç gün gece cenk ettiler

Hacı Bektaş olur biravun balini
Er isen çek bunlardan dilini

Sultan Karaca Ahmed bir derya olur
Gürleyip taşuben mevce gelir

Bunların gürültüsünden insan
Taaccüp eyleyip oldular hayran

Yedi gün yedi gece ittiler savaş
Od ile su birbirine oldular tutaş

Rum erenleri müşavere ittiler dinle
Müşaverede ne dediler anı dinle

Bizimle gök arasını her zaman
Karaca Ahmed bir saatte seyreyler hemen

Gelin bunlara biraz gönderelim
Ne haldedir bunları biz bilelim

Hacı Tuğrul varuben bildi hali
Gelip bunlara bildirdi ahvali

Bunlar dahi gör imdi ne ettiler
Doksan bin gayb erenleri gittiler”

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

e-Sarı Saltık Menakıbı:

Sarı Saltık Menakıbında Hacı Tuğrul adlandırması yukarıdan beri anlatılan konuyu özellikle yeni mekana uygun bir dilin geliştirildiğini doğrulamaktadır. Çünkü konargöçer Türkmenler, ata yurttan Rum'a doğru yolculuklarının sonunda yeni yerleri kendilerine vatan edindiklerinde birden fazla nedene bağlı olarak değişim geçirdiler. Bu değişim onları yeni yerlerinde daha güçlü ve uyarlanmış kıldı. Doğal olarak ata yurtta kullandıkları kültür malzemelerini buraya da taşıdılar. Fakat bu taşıma sözlü metinlerin aktarıcısı ozanların, metinleri buldukları koşullara yeniden uyarladılar. Bu uyarlamanın neticesinde hafızaları izlek üzerinden sürekli taze ve diri kalarak, daha ileriye doğru hareketlerini hızlandırdı veya kısıtlamadı. Bunun neticesinde göçebe Türkmenler, önlerinde alabildiğine bol arazileri çok kısa sürede vatan kılıp şenlendirdiler. Bu yeni karşılaşma ve bir süre sonra yerleşiklik, kullanılan dili, dilin işaretlerini, sembollerini, içerdiği manalarıyla taşıdı ve dönüştürdü.

Sarı Saltık Menakıbı da Hacı Tuğrul'u Doğan Ata'ya dönüştürerek, yeni yerleşim yerine ait bir kelime kadrosuyla hadiseyi Rum'a ait kıldı ve böylece bu olayı buraya uyarlamış oldu. Bu uyarlama toplulukların sosyal, siyasal, dini, ahlaki ve iktisadi dönüşümüne işaret ederken, onları daha da güçlü ve dayanıklı kıldı. Uzun diyarlardan gelen göçebeler artık, yeni yerin yerleşik halkı oldu. Doğan Ata adının değişimi bize bunu anlatmaktadır.

“Belh şehrinde Cengis çıkmazdan önce, Sultanülulema Bahavar göçüp Rum'a geldi. Onun bir müridi vardı. Divane olup dağlarda gezerdi. Bir süre sonra geldi, bir yerde tekke kurup oturdu. Yanında birkaç kişi daha vardı. Kutb, o ucu yanmış odunu fırlatınca Üryan Baba ve Toğan Ata tekkenin penceresinden elini dışarı uzatıp:

—Bize onlardan armağan geldi, dedi. Ucu yanmış odunu tuttu, yere bıraktı.

O ağaç yere batınca yeşerdi, yapraklandı. Ateşi söndü. Bu hâl, Kutb'a malum olunca:

—Bakin, bizim attığımız ateşli odunu kimse tuttu mu, dedi.

Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî, o cemaatin aşçılarından idi. İzin aldı, güvercin suretine girip Rum'a gitmek üzere uçmaya başladı. Kırşehir'deki Ahmed zaviyesine geldi. Ateşli odunu orada gördü. Şaşırıldı, bir ağacın budağına kondu. Ahmed:

—İlimize misafir geldi, bakın kimdir, dedi.

Toğan yerinden kalktı. Dışarı çıkıp baktı, geri geldi:

—Kimse yoktur, dedi. Ahmed, Üryan'a:

—Sen de çıkıp bak, dedi.

Öyle deyince Üryan dışarı çıktı, baktı. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî'yi gördü, Toğan'a gösterdi. Kendisi içeri girdi, Ahmed'in huzuruna geldi:

—Server! Doğudan batıya göz attım, bir güvercin gördüm, dedi. Ahmed:

—Olur, deyip hemen yerinden kalktı, dışarı çıktı.

Bu tarafta Toğan Ata, bir doğan suretine girdi. O güvercinin üzerine vardı. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî onu görünce silkinip insan suretine girdi:

—Server! Erenler, adama böyle vahşi görünmezler. Sen niçin böyle yapıyorsun, dedi. Toğan:

—Buraya, Rum ili derler. Buranın erenleri çok vahşi olur, dedi.

Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî onunla söyleşirken Ahmed Veli dışarı geldi. Bektaş ileri gelip Ahmed ile kucaklaştı. Ahmed:

Turkish Studies

—Gelmene sebep nedir, diye sordu. Sultan Hacı Bektaş-ı Horasanî:

—Bu Rum’da er var mı, diye bakmaya geldim, dedi. Ahmed:

—Beri gel, gör, dedi.

Bektaş, ileri geldi. Ahmed, eli ile onun gözünü okşadı. Bektaş, nereye baksa bir er otururdu. Gördü. Evliyaların ruhunu müşahede etti, hayran oldu. Tekrar gözünü okşadı, kendine geldi. Fakih:

—Git, şimdi Kutb’a haber ver, dedi.

Bektaş, geri gitti. Horasan pırleri:

—Durum nedir? Rum’da er gördün mü, dediler. Bektaş:

—Taş ve toprak kadar er gördüm, dedi. Kutb:

—Gördüklerin var olsun. Şimdi yürü, sana Rum’un gözcülüğünü verdik. Ahmed’e de kutupluk verildi. Bundan sonra Rum’da kutb odur, dedi.

Hacı Bektaş, geri Rum’a geldi. Rum’da olan erenler karşılamaya çıktılar, alıp oturdukları yere getirdiler. Hacı Bektaş, oraya yerleşti. Şimdi orada yatmakta. (Demir – Erdem, 2007: 293-294)

Sonuç

Makale, Türkmen konargöçerlerinin ata yurttan başlayıp Rum’da tamamlanan göçlerinin uzun yıllara yayılmasıyla kültürel, sosyal ve dini yapılarına dair toplumsal ve kültürel hafızalarını sözlü kültürden yazıya aktararak devam ettirdikleri ve yazının yeni imkânlarıyla da sözlü kaynakların görülmesinin zorlaştığı konusunu ele aldı. Sözlü aktarılan bilgi, yazıyla resmedilmesinin ardından sözlü aktarımını bu haliyle de sürdürdü. Buna karşın sözlü kültür, matbaa ile yazı, teknolojik yeni gelişmeler ile yeni toplumsal alanda meydana gelen değişim sözün anlamını zayıflattı. Özellikle sözlü bilgiyi yazıya aktaranın birçok noktayı yazı aklına göre biçimlendirmesi, yazının beslendiği sözlü birikimin görülmesine engel olmakla kalmadı aynı zamanda kendi zemininden kurtulan bilgi ve kaynaklarını da önemsiz hale getirdi. Diğer yandan sözün anlamını ve önemini yitirmesiyle beraber bilgilerin önemi de yitmeye başladı.

Makale, yukarıda dile getirilen esas çerçeve etrafında kaynakların anlaşılma sorununa Hacı Bektaş ve onun Rum’a yolculuğunda karşılaştığı Rum Erenlerinin biçim, tarz ve öğretilerini tartışmaya açtığı olaylar dizisi örneğiyle açıklık getirdi. Böylece klasik menkıbe geleneğinin kullandığı dil ve bu dilin nasıl anlaşılacağı konusu daha da önem kazandı. Çünkü yüzyıllara dayanan kültürel birikimin yeni coğrafyada aldığı biçim ile bu biçimin kendi imkânları göz ardı edilmeden konunun takibi zorunlu hale geldi. Bunun için de incelenen eserlerin dili, isim kadrosu ve mecazi manayı davet eden sembolleri birer birer birbirlerini tamamlayarak kendi içerisinde açıklanarak gidilmeyi gerekli kıldı.

Metinler farklı şahıslar etrafında ana temayı muhafaza ederek kurmaya devam etmektedir. Şahıslar veya ekoller üzerinden farklı iki dünya ya da birbirinden uzak veya bir araya gelmeleri imkânsız iki söylemin davet ettiği alan, metinlerin uzak tutmaya çalıştığı yerdir. Çünkü bir bütün içerisinde farklı görünüm izlemeleri ikili bir ayırım üzerinden aktarılmaktadır. Bu durum farklı şahıslar etrafında farklı iki mana varmış izlenimi vermektedir. Oysa şahıslar değişse bile mecaz ve mesajı aynı kalmaktadır. Böylece düz – ters ikili mecazın manası birdir ve bu anlamı kaçırmak yani yolun öğretisi ve üstünlüğüne dikkat etmemek, şahısların etrafında kalırken, “düz”ün olumlu anlam daveti “ters”in olumsuz çağrışımı karşısında geriye düşmektedir. Hâlbuki aynı olaylar farklı şahıslar hakkında farklı yerlerde de kurulmaktadır. Dinleyicisi veya okuyucusunu mecazın mesajını

Turkish Studies

anlamaya davet etmektedir. Bunun için de Hacı Bektaş ve onun Horasan mektebiyle karşılaşan kişiler, yolun ve mecazın hakiki manasına teslim olup, ona bel bağlamaktadırlar.

Güvercin ve Tuğrul ikilisi, Dede Korkut hikâyelerinden Deli Tuğrul, Kirdeci Ali'nin Güvercin İlahisi, Mevlid-i Nebi eklerinde okunan Güvercin Destanı, Şah İsmail Hatai mahlasıyla Güvercin Manzumesi şeklinde Türkmenler arasında yaygın halde dilden dile dolaştı. Güvercin Doğan ikilisinin Hacı Bektaş etrafındaki isim kadrosu içerisinde çok yaygın kullanıldığı farklı kaynaklarla ortaya kondu. Buna ek olarak ismin yeni yerleşim yeriyle birlikte kazandığı yeni biçimine de işaret edilip, yer verildi. Böylece Tuğrul'un doğan anlamında Sarı Saltık metinlerinde Doğan Ata olarak kaydedildiği de ortaya kondu.

Bu makalede Hacı Bektaş, Hacı Tuğrul karşılaşması birçok kaynak üzerinden aktarıldı. Hacı Bektaş'ın Horasan Mektebi olarak Rum Mektebine yönelik faaliyetleri çerçevesinde Rum'a hareket edip gelmesinden itibaren başlayan diyaloglardan bir tanesi Karaca Ahmed etrafında bulunan Hacı Tuğrul ile devam etti. Görüşmelerin, diyalogların aktarıldığı semboller konunun anlaşılmasına büyük bir katkı sundu. Buna göre Güvercin, uyumlu, munis ve tevazu temsiliyeti, Tuğrul ise itirazı, reddi ve başkaldırıcıyı temsil etti. Hacı Bektaş, Hacı Tuğrul vasıtasıyla Rum erenlerine yaptıkları hataları anlatmakla yetinmedi aynı zamanda hataları nasıl düzelteceklerini de gösterdi.

Sonuç olarak Alevi Bektaşî metinlerinde yapılan sembolik aktarımların, kendi iç bütünlüğü içerisinde değerlendirilirken bu metinlerin sözlü kültürün ürünleri olarak yazılı işaretlere aktarıldıkları ile süreç içerisinde metnin kendi bağlamından farklı sosyal çevrelere evrildiğinde dönüşümlerinin kendi sosyal bağlantılarını unutturacak biçimde olduğu sonucuna ulaşıldı. Temel olarak sözlü ürün ve dönüşümün dinamikleriyle metinlerin sunumlarında parçalı bir yapının da varlığına ulaşıldı.

KAYNAKÇA

- ALTINOK, Baki Yaşa (2003). "Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 27, ss. 177-194.
- ASLAN, Namık (2006). "Manzum Dinî Hikâyeler ve Kirdeci Ali'ye Ait Olduğu Söylenen İki Hikâye Metni (Güvercin ve Geyik Destanları)", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20, Yıl 2006 / 1, ss. 189-207.
- BAKIRER, Ömür –Faroqhi SURAIYA (1975). "Dediği Dede ve Tekkeleri" *Belleten* Cilt 39, Sayı 155, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 447-471.
- BARKAN, Ömer Lütfi (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 2, ss. 279-386)
- BORATAV, Pertev Naili (1997). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 7. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- ÇETİN, Osman (1998). "Horasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 18, ss. 234-241.
- DEDE, Süleyman (2011). *Mevlid-i Nebi*, İstanbul, Şenyıldız Yayınevi.
- DEMİR, Necati – ERDEM, Mehmet Dursun (2007). *Saltık Gazi Destanı*, Ankara, Destan Yayınları.

- ELÇİN, Şükrü (1982). “Kirdecî Ali’nin Güvercin Destanı” Halk Edebiyatı Araştırmaları, cilt 1, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ERGÜZEL, M. Mehdi (2009). Kitab-ı Bâz-Name-Padişahi, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERPOLAT, Mehmet Salih (2004). “Ergani’deki Ziyaretgâhlar ve Bu Ziyaretgâhların Günümüzdeki Durumu”, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Yıl 2, Sayı 3, Diyarbakır, Akader Yayınları, ss. 47-63.
- ERZİ, Adnan Sadık (1954). “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar”, Belleten, Cilt 28, Sayı 70, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 179-221.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2007). Dedem Korkudun Kitabı, 2. Baskı, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1997). Vilâyet-nâme, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
- KAÇALİN, Mustafa S. (2006). Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-nâmesi, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1989). “Ozan”, Edebiyat Araştırmaları, Cilt 1, İstanbul, Ötüken Yayınları, ss. 131-144.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1989a). “Bahşı”, Edebiyat Araştırmaları, Cilt 1, İstanbul, Ötüken Yayınları, ss. 145-156;
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1989b). “V. – XVI. Asırlarda Türk Şairleri”, Edebiyat Araştırmaları, Cilt 1, İstanbul, Ötüken Yayınları, ss. 157-193;
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1989c). “Saz Şairleri: Dün ve Bugün”, Edebiyat Araştırmaları, Cilt 1, İstanbul, Ötüken Yayınları, ss. 195-238
- KUZUBAŞ, Muhammet (2008). “Manzum Bir Destan Kitabı (Destân-ı Veysel Karânî, Vefât-ı Hz. Fâtma, Vefât-ı Hz. İbrâhîm, Hikâyet-i Gügercin, Hikâyet-i Geyik), Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi Volume 1/ 2 Kış, ss. 304-340.
- LINDNER, Rudi Paul (2000). Ortaçağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar, Çeviren Müfit Günay, Ankara, İmge Yayınları.
- POLAT, M. Said (2004). Selçuklu Göçerlerin Dünyası, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1983). Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul, Enderun Kitabevi.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992). Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ODABAŞI, Safa, (1998). “Dediği Sultan Menâkıbnâmesi’nin Konyalı Seyyid Mustafa Rüşdi Tarafından Yapılan Manzum Tercümesi”, Yeni İpekyolu Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya I Özel Sayısı, Konya, Konya Ticaret Odası Yayınları, ss. 367-403.
- ORAL, M. Zeki (1954). “Turgut Oğulları”, IV. Türk Tarih Kongresi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss. 140-157.
- ORAL, M. Zeki (1956). “Turgut Oğullarına Ait Eserler”, Vakıflar Dergisi, Sayı 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss. 32-65.
- ÖGEL, Bahaeddin (2010). Türk Mitolojisi Cilt I-II, 4. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SAYDAM, M. Bilgin (2011). Deli Dumrul’un Bilinci, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Turkish Studies

-
- SEYYİT Mustafa Kadirğalı (1311). *Mevlid-i Şerifi*, İstanbul, Matbaa-i Osmaniyye.
- TAŞĞIN, Ahmet (2003). “Ayetten Nefese: Alevi Bektaş Edebiyatında Dönüşüm”, *Alevi Bektaş Edebiyatı Sempozyumu, Yol Dergisi, Sayı 18*, ss. 28-43.
- TAŞĞIN, Ahmet (2009). “Hikâye-i Hacı Bektâş-ı Velî Risalesi ve Hacı Bektaş’ın Hayatı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Alevilik Bektaşılık Araştırmaları Dergisi, Sayı 1*, ss.48-84.
- TAŞĞIN, Ahmet (2009a). “Hacı Bektaş’ın Rum’a Gelişi: Seyahati ve Rum Erenleriyle Karşılaşması”, *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)*, Yayına Hazırlayan: Filiz Kılıç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ss. 1-9.
- TAŞĞIN, Ahmet (2010). “Hacı Bektaş’ın Rum’a Gelişi ve Karaca Ahmed İle Karşılaşması”, *Uluslar arası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Derleyenler Pınar Ecevitoğlu, Ali Murat İrat, Ayhan Yalçınkaya*, Ankara: Dipnot Yayınları, ss. 56-67.
- TSCHUDI, Rudolf (1914). *Das Vilâjet-nâme des Hâdschim Sultan*, Berlin, Mayer and Müller.
- VARLI, Mustafa (Tarihsiz). *Dualı Büyük Mevli’ di Şerif*, İstanbul, Esmâ Yayınları.